

НОВІ ІНСТИТУЦІОНАЛЬНІ ФОРМИ ПІДТРИМКИ І ФІНАНСУВАННЯ СУЧАСНОЇ ХУДОЖНЬОЇ КУЛЬТУРИ

Розглядається специфіка функціонування новітніх інституціональних форм підтримки і фінансування сучасної художньої культури України та їх роль у розвитку актуального мистецтва.

Ключові слова: сучасна художня культура України, актуальне українське мистецтво, благодійна діяльність, інституційні форми фінансування культури.

Рассматривается специфика функционирования новейших институциональных форм поддержки и финансирования современной художественной культуры Украины и их роль в развитии актуального искусства.

Ключевые слова: современная художественная культура Украины, актуальное украинское искусство, благотворительная деятельность, институционные формы финансирования культуры.

A specific operation of new forms of institutional support and funding of the modern culture of Ukraine and their role in contemporary art.

Key words: modern artistic culture of Ukraine, contemporary Ukrainian art, philanthropy, institutional forms of financing of culture.

Глобальні зрушення в стратегії фінансування культурних установ у всьому світі, що виявилися в системі соціального партнерства між державними, приватними, комерційними та громадськими структурами, особливо актуалізували проблеми бізнес-спонсорства культури як найперспективнішого напрямку в інтегрованому фандінгу (funding — з англ. фінансування, акумуляція матеріальних засобів, залучення фінансів) [2, с. 28]. Наслідком цього процесу і стало виникнення нових інституційних форм культури, що ґрунтуються на приватній ініціативі й суспільному статусі. Із середини 90-х рр. ХХ ст. в Україні виникли громадські організації, які мають статус «некомерційних», основою діяльності котрих є підтримка вітчизняної культури через благодійні проекти — фонди, — які і нині відіграють значну роль у розвитку сучасного художнього життя країни.

Трансформація інституційної структури сучасної художньої культури України виявляється через аналіз діяльності нових форм благодійних організацій у галузі актуального мистецтва. У зв'язку з особливостями соціокультурної динаміки останніх десятиліть, новітніми формами в інституційній сфері можна вважати змістовні і статусні зміни культурних установ, щоб зрозуміти, в якому напрямі розвивається молоде сучасне мистецтво. Тому робота над

темою статті потребує звернення до відповідних джерел та публікацій. Ідеться, насамперед, про праці В. В. Волкова [2], О. М. Петрової [6], О. Соловйова [12], статті М. А. Гельмана [3], В. Бурлаки [1], професійні періодичні видання, інформаційні Інтернет-портали благодійних організацій, фондаций і арт-центрів [13; 14; 15; 16], офіційні документи та законодавчі акти, які дозволять проаналізувати діяльність новітніх культурних інституцій [7; 8; 9; 10; 11].

Метою статті є аналіз діяльності некомерційних фондів у галузі сучасної культури та їх вплив на розвиток актуального українського мистецтва.

Протягом останніх років благодійна діяльність у галузі культури в Україні зазнала численних якісних змін, зокрема завдяки внеску вітчизняних меценатів, які починають відігравати ключову роль у цій сфері. Так, якщо до 2006 р. близько 90% коштів, які інвестувалися в українську філантропію, надходили з-за кордону, то нині частка вітчизняних донорів благодійної справи постійно збільшується. Проблема регулювання «третього сектора» (тобто некомерційних організацій) у культурі є дуже важливою. Закон «Про благодійництво і благодійні організації» створює правові передумови для заснування благодійних установ та розвитку їх діяльності, зокрема і в культурно-мистецькій сфері. Однак цей Закон не передбачає ніяких податкових та інших пільг, а лише декларує їх надання, а також не передбачені й конкретні форми морального заохочення, не отримують реальних стимулів і ті фізичні та юридичні особи, які здійснюють благодійництво без посередництва — тобто приватні спонсори та меценати. На жаль, понині не прийнято базового закону про некомерційні організації (НКО), хоча кілька проектів (зокрема й один — розроблений за участю фахівців Мінкультури) перебувають у Верховній Раді [11, с. 47-49].

Під НКО мається на увазі юридична особа, що не має основною метою отримання прибутку і не розподіляє прибуток між учасниками (на протигагу комерційним). При цьому реєстрація НКО як юридичної особи не є обов'язковою. Типи і порядок функціонування некомерційних організацій достатньо сильно розрізняються залежно від юрисдикції. В Україні законодавство, яке регулює це питання, вдосконалювалося останніх десять років. Однак не можна сказати, що було проведено якоесь систематичне розмежування з організаційних форм і цілей функціонування таких організацій. Нині не існує єдиного законодавчого акту, що містить вичерпний перелік організаційних форм некомерційних організацій, які можуть діяти на території Незалежної України [2, с. 63].

Так, благодійна діяльність НКО регулюється Законами України: «Про об'єднання громадян» від 16 червня 1992 р. №2460-ХІІ [7]; «Про благодійництво та благодійні організації» від 16 вересня 1997 р. № 531/97 [8]; «Про оподаткування прибутку підприємств»

від 22 травня 1997 р. № 283/97 [9]. Державна підтримка благодійної діяльності задекларована в певних документах: Законі України «Про Концепцію державної політики в галузі культури на 2005-2007 роки» № 2460-IV від 03.03.2005 [10]; Концепції сприяння органами виконавчої влади розвитку громадянського суспільства (Розпорядження КМУ № 84-р від 28.05.2008); Програмі діяльності Кабінету Міністрів України «Український прорив: для людей, а не для політиків» (Постанова КМУ № 14 від 16.01.2008) [14]. Значною мірою стримує розвиток благодійної діяльності у сфері культури та мистецтва відсутність спеціального законодавства про меценатство. Згідно зі статтею 1 Закону України «Про благодійництво і благодійні організації», меценатство є специфічною формою благодійництва. Водночас, його специфіка не відображена в зазначеному Законі, а отже меценатська діяльність потребує регламентації в окремому нормативно-правовому акті. Однак проект закону «Про меценатство» № 6176 від 22.09.2004 р. визнаний експертами як такий, що потребує істотного доопрацювання: положення законопроекту значною мірою дублювали або суперечили положенням Закону «Про благодійництво і благодійні організації». Нова редакція — проект закону «Про меценатство», розроблена Міністерством культури і туризму України у 2007 р., вже містила не лише розробленішу термінологію щодо меценатської діяльності, а й систему державного протекціонізму стимулювання розвитку галузі. Однак понині законопроект не поданий до Верховної Ради України, хоча на важливості та терміновості його прийняття неодноразово наголошувала як громадськість, так і деякі представники владних структур [11, с. 82].

Однією з основних проблем, яку мають вирішувати фонди у своїй роботі, є відсутність на законодавчому рівні пільг для приватного фінансування культури. Нині підготовлено законопроекти, що передбачають пільгове оподаткування благодійників, але це стосується тільки фізичних осіб — з жертводавців не стягуватиметься прибутковий податок із суми пожертвувань, будь то гроші, цінні папери або нерухомість. Забезпечення волонтерства (проїзд до місця діяльності, проживання та харчування) також у них передбачені, але поки ситуація регулюється все тим же недосконалим законодавством.

Некомерційними фондами, що сприяють розвиткові сучасного українського мистецтва в цьому контексті, є громадські організації, які отримують і розпоряджаються коштами, що надходять до них для яких-небудь соціально значущих культурних цілей. Однією з перших таких структур став заснований Джорджем Соросом у 1993 р., як частина міжнародної мережі, «Центр Сучасного Мистецтва Сороса» (ЦСС). Метою проекту було стимулювати художнє середовище, надаючи можливість художникам, мистецьким організаціям і професіоналам у сфері мистецтва створювати проекти,

брати участь у виставках сучасного мистецтва, отримувати інформацію та налагоджувати локальні й міжнародні контакти. З лютого 1999 р. центр продовжує працювати вже як незалежний Міжнародний Благодійний Фонд «Центр Сучасного Мистецтва» (МБФ ЦСМ), що є співзасновником асоціації Міжнародна Мережа Сучасного Мистецтва (ICAN), зареєстрованої в Нідерландах. Безпосередньо фонд МБФ ЦСМ займався освітньою і дослідницькою діяльністю, побудовою гнучких паралельних освітніх моделей, котрі створюватимуть динамічні поля обміну як у межах мистецького середовища, так і між мистецьким середовищем та суспільством загалом. Робота фонду фокусувалася на розбудові аудиторії сучасного мистецтва і на виставковій діяльності, що концентрувалася на реалізації проєктів професійними художниками. Відкрито галерею, яка також стала полем для професійної кураторської діяльності, дозволяла реалізовувати виставки українських та міжнародних художників і представляти сучасне мистецтво широкій аудиторії. Велика роль відводилася інформаційно-медіальній діяльності, що займалася питаннями застосування сучасних технологій у творчому процесі, фіксувала дослідницьку документацію щодо сучасного мистецтва, опрацьовувала та поширювала дані про культурні заходи. З цією метою проводилися навчальні семінари, презентації, було відкрито Інтернет-центр і невелику медіалабораторію.

Коли закритися «Центр Сучасного Мистецтва Сороса», у 2008 р., почала свою роботу в ніші підтримки сучасного молодого мистецтва Фондація Центр Сучасного Мистецтва (ЦСМ). Її діяльність підтримував фонд Відродження, а останні роки фінансування здійснювалося за рахунок грантів і спонсорів [9, с. 6]. Фондація ЦСМ позиціювала себе неприбутковою неурядовою організацією, що прагне бути комунікатором між сучасним візуальним мистецтвом та актуальними суспільними процесами. Вона продовжила традиції фонду МБФ ЦСМ, але вбачає свою місію в активізації і підтримці суспільної ролі сучасного мистецтва та в провокації постійних динамічних діалогів мистецтва і суспільства. Головною ідеєю фондації стало формування освітньої платформи для фахівців та amatorів сучасного мистецтва, що дозволить заповнити розриви і білі плями теорії та практики, а також прагнення розширити спектр форм і можливостей існування сучасного мистецтва, створюючи програми з дослідження й архівування українського мистецтва 1990 — початку 2000-х рр. Постійними проєктами Фондації ЦСМ нині он-лайн журнал «Korydor» та архів-дослідження «ЦСМ / 15 років/ Архів», а також програма відкритих дискусій «Зовнішні зв'язки», яка веде постійний діалог з митцями і культурними активістами з цілого світу та спрямована на розширення українського культурного контексту. На окрему увагу заслуговує бібліотека, що налічує понад 2000 неперіодичних видань і велику

підбірку відомих міжнародних журналів та бюлетенів, а також містить унікальні зразки публікацій і каталогів українського самвидаву початку 1990-х рр. [16].

Фонди бувають приватні, державні, змішані та різняться за масштабами і напрямом діяльності. Так, фонд розвитку сучасного мистецтва «Ейдос», заснований у 2005 р. за сприяння Людмили Березницької, Любові Михайлової та Петра Багрія, є недержавною приватною благодійною організацією, діяльність якої присвячена підтримці сучасного мистецтва в Україні і спрямована на сприяння інтеграції українського актуального мистецтва до світового культурного простору та заохочення молодих митців. Фінансування своїх багаточисельних проектів (Міжнародний конкурс візуального мистецтва; грантовий проект «Публічний простір 2007-2008»; серію майстер-класів під назвою «Європейські стандарти журналістики» та інші) фонд здійснює за допомогою організацій-донорів (програми Посольства королівства Нідерландів «Матра Кап»), корпоративних спонсорів (міжнародної юридичної фірми «Байтен Буркхардт»), меценатів, а також співпрацює з державними діячами, формуючи культурну та мистецьку політику країни. У квітні 2009 р. за ініціативи засновників фонду відбулося урочисте відкриття Центру Актуального Мистецтва «Ейдос» (ЦАМ «Ейдос»). Діяльність цієї молоді, але досить потужної організації спрямована на підтримку молодих художників, реалізацію експериментальних практик та освітніх програм. За словами Л. Березинської, простір центру слугуватиме комунікативною платформою для розвитку української арт-сцени й організовуватиме виставки сучасних українських та іноземних авторів, конкурси молодих художників, відкриті освітні заходи з провідними міжнародними кураторами й митцями, а також арт-проекти спільно з міжнародними культурними інституціями.

Усвідомлюючи брак інформації в Україні про сучасне актуальне мистецтво і потребу краще розуміти світові процеси, міжнародна арт-фундація «Ейдос» ініціювала створення інформаційного центру сучасного мистецтва «Eidos InfoCentre», що містить три взаємопов'язані частини: бібліотеку, веб-портал «Artforumweb» та освітньо-комунікативну програму «Artforumlive». Ідея інформаційного центру продовжується в освітній комунікативній програмі — регулярних публічних обговореннях, дискусіях, презентаціях, круглих столах з актуальних проблем сучасного мистецтва в режимі реального спілкування, що розвиваються у віртуальному просторі веб-порталу. Насамперед, він є найбільшим в Україні інформаційним ресурсом із сучасного мистецтва, завдяки якому можна отримати доступ до електронних версій авторитетної періодики з усього світу, ознайомитися з медіакаталогом. Таким чином, головна мета «Eidos InfoCentre» — створити єдину інформаційно-

теоретичну базу та комунікативну платформу професійних арт-кіл і широкого загалу в контексті актуального мистецтва [15].

Особливість заходів, які проводять фонди, в тому, що вони часто об'єднують благодійність, експериментальну художню творчість, наукову діяльність і світське спілкування, освітньо-комунікативну діяльність та різноманітні види і жанри в галузі сучасного актуального мистецтва воедино. Тут багато, на наш погляд, спірного, суб'єктивного та в певному (не обов'язково негативному) сенсі кон'юнктурного. Але еклектична діяльність фонду стає підживленням загальнокультурного середовища, на ґрунті якого часом виникають творчі новації. Так, культурний холдинг під керівництвом архітектора, музиканта та куратора Павла Гудімова (Гудімов Арт проект) не просто структура — це «співдружність людей, жанрів, напрямів та ідей, які об'єднують різні види діяльності, але функціонують як єдиний живий організм» [4]. Гудімов Арт проект складають: архітектурна майстерня «Я Дизайн», арт-центр «Я Галерея», видавництво «Артбук», креативна група «Акцент» і музична група «Гудімов» [13]. Отже, гнучкість та різноманітність діяльності нової інституції дозволяють дійти висновку про її ефективність та життєздатність, це підтверджується й тим, що керівник культурного холдингу Гудімов Арт проект Павло Гудімов, припускаючи альтернативні варіанти розвитку фонду, називає його «інституцією цілком нового типу в мистецькому просторі України».

Отже, економічні й ідеологічні зміни умов існування сучасної художньої культури, події за період незалежності України відбилися на структурі, концепції і функціях раніше існуючих інституцій. В інституційній модифікації поряд з найбільшими державними музейними утвореннями, виникли нові художні інституції недержавного сектора культури, які пропагують розвиток молодого актуального українського мистецтва [3]. Нині можна констатувати, що діяльність некомерційних фондів у галузі сучасної художньої культури України успішно відповідає комунікативній та трансляційній функціям культури, являючи собою соціально орієнтовані інституції. Здійснюючи статутну діяльність, акумулюючи й консолідуючи меценатство та спонсорство, вони поєднують інвестиції окремих культурних проектів та благодійні соціальні програми. Висока роль некомерційних культурних фондів в інтеграційних процесах, що відображають діалог культур (української, європейської та східних), а також сприяють злиттю актуальних видів мистецтва в єдиному культурному просторі. Заходи цих фондів нерівні й нерівноцінні, але загальна тенденція свідчить про їх життєздатність та перспективи цільового соціального партнерства в розвиткові сучасної актуальної культури України.

Арт-центр — нова інституція, яка ґрунтується на традиціях нонконформізму в мистецтві і є збалансованою моделлю культур-

ної системи, вона вивела творчість, опозиційну офіційному радянському мистецтву, з андеграунду у відкритий публічний простір. Акумуляючи і консолідуючи меценатство та спонсорство, вони поєднують інвестиції окремих культурних проєктів і добродійні соціальні програми, здійснюють нові форми фінансування культури.

Інноваційні процеси в інституційному просторі художнього життя України є об'єктивними, закономірними та системними. Нові культурні інституції все більше диференціюються за функціональними ознаками, зростає їх роль як посередників між особою, суспільством, ринком і державою, здійснюють важливий внесок у формування людського капіталу та є вузловими елементами культурного діалогу й системи цільового соціокультурного партнерства.

Список літератури

1. Бурлака В. Актуальне мистецтво кінця 1990-х — початку 2000-х — симптоматика часу / В. Бурлака // *Укр. мистецтво*. — 2003. — №1. — С. 43–46.
2. Волков В. В. Стратегічний виставковий менеджмент : навч. посіб. / В. В. Волков, В. П. Корнійчук, К. Д. Хом'як. — К. : Міжнародний економ. ун-т, 2008. — 97 с.
3. Гельман М. А. Сучасне мистецтво: між попитом і пропозицією / М. А. Гельман, О. Ройтбург [та ін.] // *Музей сучасного мистецтва України : матеріали наук. конф.*, 9 лют. / Галерея Гельмана. — К., 2004.
4. Гудімов П. Сучасне мистецтво рухається в напрямку інституціоналізації / П. Гудімов // *Хрещатик*. — 2010. — №115.
5. Мілашевич А. Фінансова криза вбила перший в Україні Центр Сучасного Мистецтва / А. Мілашевич // *Українська правда життя*. — 2009. — №5. — С. 6.
6. Петрова О. М. Сучасне українське мистецтво: новий початок / О. М. Петрова // *Дзеркало тижня*. — 2005. — №15 (543).
7. Про об'єднання громадян : закон України // *Відомості Верховної Ради України* (від 25 серпня 1992 р.). — К., 1992. — №34.
8. Про благодійництво та благодійні організації : закон України за станом на 28 серпня 2010 р. // *Україна. Закони : офіц. вид.* — К. : Парламент. вид-во, 2010. — 1 с.
9. Про оподаткування прибутку підприємств : закон України за станом на 01 липня 2010 р. // *Україна. Закони : офіц. вид.* — К. : Парламент. вид-во, 2010. — 9 с.
10. Про Концепцію державної політики в галузі культури : закон України за станом на 03 березня 2005р. // *Україна. Закони : офіц. вид.* — К. : Парламент. вид-во, 2005. — 13 с.
11. Реалізація державної політики у сфері культури і туризму: пріоритети, здобутки, перспективи // *Аналітичний звіт МКТ України за 2009 рік*. — К. : М-во культури і туризму України, 2009. — 256 с.

12. Соловйов О. Турбулентні шлюзи : зб. ст. / О. Соловйов ; Ін-ту проблем сучасного мист-ва. — К. : АМУ, 2006. — 196 с. : ілюстр.
13. Арт-центр «Я-галерея» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.yagallery.com.ua/>
14. Український прорив: для людей, а не для політиків (Постанова КМУ № 14 від 16.01.2008) : програма діяльності Кабінету Міністрів України [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://zakon.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=n0001120-08>
15. Фонд розвитку сучасного мистецтва «Ейдос» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.eidosfund.org/catalog/?id=268>
16. Фундація «Центр сучасного мистецтва» [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.csa.kiev.ua/>

Надійшла до редколегії 03.12.2010 р.